

עַר שִׁירָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה פִּינְשֵׁטִין

מאת יצחק זילברשלג

(כמלאת שלושים לשירתו החסומה)

על אף הקטעים השלמים בבניינם ובבנייתם השירית, חסרה שלימות בספר חלום וגורל. לא מיתח דראמת, לא שיתח קולחת, לא שופבו שורתיו החדגוניות במקצבן היאמבי.

מה שלא השיג פיינשטיין בחלום וגורל, זכה להשפיע על קונטרסו השירי אברהם אבולעפיה. איש רוים זה, שאמר להעביר את האפיפיור ניקולאס השלישי על דתו בשנת 1280, שנא את הנצרות תכלית שנאה וכתב עליה בספר החשק: "ואם יאמר לך אדם שהאלוהות שלושה, אמור לו שקר וכזב, ושכן שלשה בגימטריא שקר וכזב".

אברהם אבולעפיה הרפה לכתוב, אף-על-פי שמעט נדפס מ-26 ספרי הקבלה ומ-22 קונטרסי הנבואה משלו ומעט נודע מפרשנותו הנועזת והמקורית, שדרש וסוד משמשים בה ובערבוביה. כן זסה, למשל, המאמר הנאה בפרקי אבות להארטו הנאה: "הפוך בה והפוך בה דכולא בה וכולה בך וכולך בה". חתירתו של אבולעפיה אל סוד הבריאה והאלוהות, נדודיו בספרד, נדודיו במזרח על מנת למצוא את נהר סמבטיון, נדודיו ביוון ובאיטליה, חיפושיו המתמידים — אלה משכו את משה פיינשטיין ז"ל, המשורר האמריקני והמיסטיקן הספרדי מצאו זה את זה והבינו זה לזה כבסביבה על-זמנית. על כן מלווה הקורא את קדחתנותו של איש הרוים מתוך אהדה ומתוך חיבה. ואף-על-פי שפרקי ספרו של פיינשטיין אינם מצטרפים לעלילה לוגית וכרונולוגית, יש ביניהם קשר פנימי: כל פרק שופך אור חדש על אבולעפיה. הפרקים "תמרורי חנה" ו"קסמים", למשל, שרים מבוכת אשתו של אבולעפיה: בעלה מרתיק על שערי שמים, ונפשה משמימה בבדידותה ובעיגונה. הפרקים "שיח אותיות" ו"משא פאלירמו" מאירים בהארה שירית גם את ספר האות של אבולעפיה, גם את מהותה של האות, שלדעתו "כל אות עולם בפני עצמו אצל הקבלה". צירופים וגימטריות, שהעשירו כל ספריו, עולים משורות רבות שבספרו של פיינשטיין: הק, לדעתו של איש הרוים הספרדי, "חכמת הצירוף היא חכמת ההיגיון הפנימי העליון". ועל הכל וחשוב מכל: יש בספרו של פיינשטיין מתן דמות לאישיות מיסטית על כל לבטיה האנושיים, על שאיפותיה לגאולת העם והעולם, על אהבתה לאמת שבתורת ישראל ועל שנאתה העמוקה לתורת הנצרות. כי היה אברהם אבולעפיה

הסנה אשר הוצת פתאום על פסגת-נשף הבנים ויור רשפיו על יריעות הזמן.

חוש הביקורת של פיינשטיין — לא רבים עמדו עליו ולא יעמדו עליו עד שלא תכנסנה מסותיו המפורזות לספר. יש במסתו על "קין והבל" של רגלסון גם ניתוח מעמיק גם ידיעות של ממש. כמעט ראשון היה פיינשטיין שתהה על זיקתם של משוררי אמריקה העבריים אל השירה האנגלית ועל זיקתו של רגלסון אל פרומיתוס הכבול של שלי ואל היפריון של קיטס.

הן במאמריו המקצועיים שהופיעו ב"שבילי החינוך" הן בעבודת ההוראה והמינהל ב"הרצליה" למשנת יסודה ב-1921, קנה לו שם כאחד מארדיכליו של החינוך העברי בשלבי העליונים ועל אדמת אמריקה. את כאב החינוך כאב והשתדל לשפר אותו בכתב ובעל-פה, בהרצאות ובמאמרים. כמו כן דאג להכשרת מורים בגולה — וכתב מאמר על בעיה מטרידה זו בתשי"ז. בשנות זוהרו סימל מוסד "הרצליה" מבצר לחינוך לאומי-מסורתי בארץ זו. בעשור האחרון נתמוטט בשל סיבות חוץ ובשל סיבות פנים: מבחץ פסקו מקורות הכסף, מבפנים נתערערה נפש מנהלו לאחר שתי הטראגדיות העמוקות בחייו — אחר מותה הפתאומי של אשתו הראשונה בישראל ואחר מותה המשוונה של אשתו השנייה באמריקה. ואולם זכותו הספולה תישמר לו: זכות אב לחינוך ועברי זכות בן יקיר לשירה העברית.

ספרו הראשון של משה פיינשטיין ז"ל — שירים וסוניטות — יצא כלפני שלושים שנה: בשנת 1935. וכל מה שנתענד המשורר ליצור, נכנס בעופרו או בכגרותו לקובץ צנום זה: שירים קטנים לצורותיהם הרגילות והחביבות ועליו, סוניטות מלאכותיות במקצת, שירים שואפים לרחבות אפית. וכולם טעונים מטען רומאנטי זה, שהיה חביב ועל דורו של ביאליק: חלומות סתומים, הזיות לאומיות, הערצת הטבע וסלידה מן הכרך. אולם נטפלה להם השירה הרומאנטית של המאה התשע-עשרה: שירת פיירון, וודסוורת וקולרידג', שירת טניסון, ברור נינג וסווינבורן. קוו בהמותו של משה פיינשטיין ז"ל בעולם ממבקריו: הבנה לנפשו של איש-הרוים. כל ימיו התגעגע על יצירה שלא יצאה לפועל אלא בקטע תווך ששמו "אברהם אבולעפיה". וקטע זה, שראה אור בשירים וסוניטות, גדל עד כדי ספר מיוחד. ואולם גם הספר אינו אלא קטע שלא נסתיים...

כשרון סיפור בשירה שאינו שכיח בדור לא-אפי כדורנו, ייחד את דמותו של משה פיינשטיין ז"ל. כשרון זה, שליריקה ואפיקה נחשקות בו זו לזו, בצבץ ועלה מקטע חזונו "אברהם אבולעפיה", משירו "אל ברוך שפיונה" ומספרו השני שיצא כשנה אחת אחר ספרו הראשון: חלום וגורל. זה אינו אלא סיפור שירי על גגנת ניר יורקית, סוניה, שיצאה למסע ים וסחה, כלפי תומה, את שיתח חייה לפני בחור ער וקשוב. לא רבים מאורעותיה: בת י"ח היתה כשנתאחבה ברופא ונישאה לו. חמש שנים טעמה טעם אושר. פתאום מת בעלה ושיכן נפשה בשמרון עד שנקרתה באוניה ועל בחור דרוך אהבה ודרוך חרדה לגורלה. זהו סיפור המעשה בשלדו. ריה ולא רווה רוים הדיאלוג בין המשורר ויבין והגגנת, ואולם יפים בו תיאורי הים ומפליא שיר מעופו של השחקן המת בסער והמשלב את גורלו העגום בגורל הפרט והכלל:

... ושכור יין שמש אל תכלת שחק וים
השחק עף לגמא מרחקים במוטות כנפיו
ויפלט נתיב לו במאוונו לבן-שחור.
לא הסב ראשו קל אל פסי חוף הגמוגים
בסתר הפרגודים, ובחול הרוח
חלום השחק פג ויחפוז שוב, לשוא!
אסרו סער. מחול המות אך לרגע
סב, וכתץ עופרת השחק נפל ימה,
אל לוע-קצף נפער, בולע ונפער שוב.
... אם לא כשחק זה
גוחלי, גורל חיי, גורלך וגורל איש? ...

מסעיים זימן למשורר גם תמונותיים מרעידות לב, גם הערות נבונות על החיים. כמין שיר לירי נקרא הקטע על אוניית חייו והחלכת תמיד מערבה. ואוניית חיים זו נהפכה בלשון הקסמים של פיינשטיין לאונייה קוסמית:

מפליגות ספינות בימים לכל ירפתי ארץ,
ממערב — מזרחה, דרומה — מן הצפון.
רק ספינה אחת יש שדרך אחת לה —
מערבה. ספינת חיים — לספינה זו יקרא.
לא יוכלו רוחות הטות מפרשיה אל המזרח.
לשווא יד מלח תאחו בשארית און בהנה
הספינה סוכ מזרחה; מערבה, מערבה
הספינה תאונן. פאר יימוגו חוף וחוף,
ותורני האנניה יברכום מן המרחק,
ההולך ומתפישט, ברפת פרידת עד.
לשווא ראש יסאו תרנים למען סקור עוד רגע
נמלי מזרח בהירים. הם חמקו בך-רגע
לעד. לא תענן שוב הספינה כאלה גמלים,
התרנים לא ימתיקו סוד עם שיא הריהם,
ועם שחפיהם חומדים שוב לא יתעלמו.
מערבה, אך ומערבה, אנית חלד תפליח.
אל המזחומים, אל הערב ואל הליל...